

BÉKÉSSY LILI VERONIKA

„Zeng az ének, s fogy a beafsteak.” Az Auróra-kör Lloyd-palotában rendezett zeneestélyeiről 1857-ben

A 19. századi pest-budai zenei mindennapok mikrohistóriai szempontú vizsgálata újabb távlatokat nyitott az egyes színterek, események, valamint a nyilvános koncertélet működésének elemzésében, és új adatokkal járult hozzá a zenetörténeti jelenségek mélyebb megértéséhez. Az újabb sajtó- és levéltári kutatások nyomán megerősíthetjük és jelentős mértékben árnyalhatjuk a szakirodalom azon megállapításait, miszerint a városi zeneélet repertoárjának rétegeit meghatározta és kontextusba helyezte a zenei esemény lokációja, az esemény közönsége és a fellépők, valamint a szervezők kiléte. Az elmúlt évek alapkutatói munkái egyértelműen rávilágítottak az egyes színterek és intézmények közötti kapcsolati hálózatra és a *Kulturtransfer* különböző formáira.¹ A tanulmányban a zenetörténeti szempontból még nem vizsgált Pesti Lloyd Kereskedőtársaság által szervezett zeneestélyek megvalósulásának kontextusát, az események repertoárját és sajtórepcióját elemzem mikrohistóriai megközelítésben. A leggyakrabban „Auróra-kör”, vagy „Lloyd-zeneestélyek” név alatt megrendezett koncertek működésére jelen tanulmány egyetlen év, 1857 zenei eseményein, és ezen események magyar és német nyelvű sajtóján keresztül ad rálátást. A teljességre törekvő, magyar és német nyelvű sajtó zenetörténeti szempontú feldolgozásának elméleti alapjait, a vizsgálat módszertanát és főbb tanulságait a doktori disszertációmban ismertettem részletesen.²

Az Auróra-kör zeneestélyeit vizsgáló jelen tanulmány abból a megállapításból indul ki, hogy az események színtereinek körülményei meghatározták a befogadás feltételeit, az előadás jellegét és közönségét. A társadalom térhasználatát a zenei gyakorlatok különböző megnyilvánulási formáival is összefüggött, amely ezáltal az előadott repertoárt, az előadókat, valamint az eseményt magát is sajátos kontextusba

1 BÉKÉSSY Lili Veronika: *Zenei mindennapok és zenei reprezentáció Pest-Budán. A főváros zenei sajtója 1857-ben*. PhD disszertáció (Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2023).

2 Ua.

helyezte.³ Az előadás színtere, a színtér története, társadalmi rangja, elismertsége egyértelműen növelhette vagy ronthatta egy-egy kompozíció, előadó, vagy zeneszerző recepcióját a kortársak és az utókor szemében.⁴ A színtér, a játszott repertoár és az események aktorai közötti összefüggések vizsgálata által pedig egyértelműen új eredményekre juthatunk, amelyek rávilágítanak a mindennapok kulturális és gazdasági vonatkozásainak, politikájának hálózataira a Lloyd-társaság zenei működésén keresztül.

Klubélet és koncertek a Lloyd-palotában

Az arisztokrácia és a nemesség szerepe átalakult, a mecénatúra egyre inkább polgári jelleget vett fel.⁵ Az arisztokraták leggyakrabban pénzadományokkal segédkeztek, jótékonyági eseményeket szerveztek vagy vettek rajtuk részt. A 19. század polgárosodási folyamatainak köszönhetően egyre több gazdasági, kereskedelmi és kulturális egyesület is létrejött, amelynek tagjai között a társadalom nemesi és polgári elemei is megtalálhatók voltak.⁶ Ennek részeként a már több évszázados hagyományra visszatekintő privát férfiklubok a társasági összejöveteleik által Európa-szerte, a 19. században is kulturális és zenei értelemben ízlésformáló közösségként működtek. Simon McVeigh a 18. század végén, Londonban működő Anacreontic Society működését, annak zenei tevékenységét vizsgálta tanulmányában. E londoni klubok zene-történeti adatait, így a koncertek műsorát McVeigh szintén a korabeli sajtó és a szakirodalom alapján rekonstruálta.⁷

-
- 3 Dietrich ERBEN: „Konzertsaal – Konzerthaus”, in *MGG Online*: <https://www.mgg-online.com/mgg/stable/47021> (utolsó letöltés: 2023. december 8.). Lásd továbbá Sven Oliver MÜLLER: *Das Publikum macht die Musik: Musikleben in Berlin, London und Wien im 19. Jahrhundert* (Göttingen, Vanderhoeck & Ruprecht, 2014), valamint FÓNAGY Zoltán: „Zenei nyilvánosság és polgári viselkedéskultúra. A 19. századi hangversenyterem társadalomtörténeti látószögéből”, *Történelmi Szemle* (2012), 577–598.; uő: „Kislány a zongoránál. A zene a középosztály magánéletében a 19. században”, *Korall* 51 (2013), 18–40.
 - 4 Christopher SMALL: *Musicking. The Meanings of Performing and Listening* (Middletown, Wesleyan University Press, 1998), 1–18.
 - 5 DEME László: „From Nation to Class. The Changing Social Role of the Hungarian Nobility”, *International Journal of Politics, Culture, and Society* 1/4 (1988), 568–584.
 - 6 TÓTH Árpád: *Önszerveződő polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban* (Budapest, L' Harmattan, 2005).
 - 7 Simon McVEIGH: „Trial by Dining Club. The Instrumental Music of Haydn, Clementi and Mozart at London's Anacreontic Society”, in Benett ZON (ed.): *Music and Performance Culture in Nineteenth-Century Britain. Essays in Honour of Nicholas Temperley* (Farnham, Ashgate, 2012), 105–138.

Tudható, hogy a magyarországi klubélet részben a brit egyesületek nyomán, gróf Széchenyi István kezdeményezésére lendült fel, a pesti Nemzeti Casino megalapításával kezdődően. A Lánchíd pesti hídfőjéhez közel készült el 1826 és 1830 között, Hild József tervei alapján a később Lloyd-palotának is nevezett épület, amelyben a gróf Széchenyi István által alapított Nemzeti Casino is működött (1. kép).⁸ Nem ez volt azonban az egyetlen klub vagy egyesület, amelynek az épület otthont adott. A Filharmóniai Társaság megalapításával egy évben, 1853-ban alakult meg a főváros kereskedelmi életének fellendítése céljából a Pesti Lloyd Társaság. A Lloyd Társaság az említett palotaépület 1. emeletét bérelte. Az épülethez étterem is tartozott, ahol olykor zenészek is felléptek a vendéglátás részeként: 1857. február 10-én, kedden este fél 8-tól például Mutzbauer, Lasky és Honetz urak citara- és énekkoncertjét hallhatta a Lloyd-épület éttermének közönsége.⁹ Ugyanez az épület adott helyet az 1850-es években a Társaság lapja, a legnívósabb magyarországi német nyelvű lap, a *Pester Lloyd* szerkesztőségének is. Az épület dísztermében hangversenyeket és bálakat is rendeztek.¹⁰ A Lloyd-teremben, minden bizonnyal a Társaság szervezésében működő Auróra-kör koncertjein étkezési lehetőséget is biztosítottak, az események pedig akár éjfélig is eltartottak.¹¹ A feltehetően kötetlenebb légkörben megrendezett estekről a *Hölgyfutár* a következőket írta:

„Az aurora-estélyek a Lloyd termében még mindig pontossággal megtartatnak. Ezek igen kellemes estélyek; itt nem háborgatja senki az embert a művészet élvezésében, beszélgetésekkel, megjegyzésekkel, vagy utándúdolással, mint ezt a színházban tenni szokták; mert itt a ki a művészetbe nem, hát a jó izü étkezésbe van elmerülve, lévén terített asztalok mellé letelepedve a hallgatóság.”¹²

A *Hölgyfutár* egy hónappal később is hasonlóképpen írta le az esteket: „Ez estélyekben a költészet és próza még mindig karonfogva jelenik meg, t. i. zeng az ének, s fogy a beafsteake.”¹³ Deutsch Antal, a Lloyd Társaság történetéről szóló 1903-ban kiadott kötetében a következőképpen írt erről:

„A helyiségek részére a kereskedelmi épület első emeletét bérelték ki. Akkoriban ez volt Pestnek legszebb helyisége, dísztermében addig a Nemzeti kaszinó volt elhelyezve.

8 WATZATKA Ágnes: *Budapesti séták Liszt Ferencsel* (Budapest, Helikon, 2011), 107–108.

9 *Pesth-Ofner Localblatt und Landbote* 8/32 (1857. február 10.), 5.

10 DEUTSCH Antal: *A Pesti Lloyd-Társulat 1853–1903* (Budapest, Pesti Lloyd, 1903), 57.

11 *Pester Lloyd* 4/21 (1857. január 27.), 3.

12 *Hölgyfutár* 8/223 (1857. október 1.), 981.

13 *Hölgyfutár* 8/256 (1857. november 9.), 116.

1. kép. Lloyd-palota a Széchenyi István (Ferenc József) térről, a koronázási dombról nézve. Budapest, 1873–1879. Fortepan 82135.

Később — 1860-ban — mikor a mágnások tanácskozásait időközönként még ebben a teremben tartották, az akkori idők egy szellemes figyelője azt írta: »A Lloyd kiszorította az urak kaszinóját és a főrendi tábla a kereskedőktől kért termet kölcsön.« Sok táncmulatságot és hangversenyt rendeztek ezekben a helyiségekben; a báró Prónay Gábor vezetése alatt álló Nemzeti zenede évente vendége volt a társulatnak. Az így befolyt bevételeket jótékony célra fordították. Tartottak tudományos előadásokat is, melyek nagy látogatottságnak örvendtek.¹⁴

A Lloyd-társaság zenei tevékenységéről, a társaság zeneéletben betöltött szerepéről nem jelent meg eddig tanulmány, maga a tény azonban ismert volt a kutatásban, hogy a társaság épületében zenei vagy zenés események kerültek megrendezésre. Ennek kapcsán tanulságos kiindulópont a Lloyd Társaság évkönyveinek vizsgálata, az

14 DEUTSCH *Pesti Lloyd-Társulat 1853–1903*, 57.

alapszabályok és a házirend tanulmányozása, amelyben találunk erre vonatkozó utalásokat.

A társaság tagjainak szigorú viselkedési kódexet írtak elő. Tag csak az lehetett, aki rendelkezett pest-budai ingatlannal, tehát az egyes tagoknak vagyoni és státuszbeli feltételeknek kellett megfelelni. A csatlakozáshoz szükséges volt továbbá az első aláírás utáni 3 évre előírt tagdíj megfizetése. Az alapítás évéből, 1853-ból fennmaradt évkönyvben található alapszabály 4.§.-a tisztázza a tagjelöltség feltételeit:

„A pesti Lloyd tagja lehet minden illendő magaviseletű s feddhetlen jellemű férfi. Azon tagok, kik az alapszabályok jóváhagyásáig aláírtak, többé semmi kérdés alá nem jöhetnek. Egy újabb tag fölvételére megkiváncsoltatik, hogy az négy választmányi tag által az igazgatóságnak ajánltassék, – melly is ezen esetre annak a belépést tüstént megengedheti, s minden ilyen fölvételt a legközelebbi választmányi ülésben jegyzőkönyvbe ig-tattat.”¹⁵

Szabályozták a társaság által előfizetett lapok és könyvek,¹⁶ valamint a helyiségek használatát is, utóbbit az alapszabály 24. 1.§.-a ismertette:

„A pesti Lloyd helyiségei, annak tagjai, s az ezek által alapszabályszerűleg bevezetett idegenek számára, esti 11. óráig nyitva állanak, s rendszeren ez időtájban bezáratnak. Azonban, ha ez órában még vendégek jelen vannak, akkor kivételkép az illető szobákban a világítás még meghagyatik, de a többiben megszüntetik. Mindazáltal legfőlebb 12. órakor a helyiségek minden körülmények közt – kivéve midőn tánczvigalmak tartatnak – bezárandók.”¹⁷

A tagok mellett más vendégek is beléphettek a klubhelyiségekbe. Az exkluzív Duna-parti környezet minden bizonnyal emelte az itt megrendezett események, táncvigmak, bálók, koncertek fényét. Deutsch Antal, a Pesti Lloyd Társaság történetét összefoglaló munkájában egyértelműen kiemelte a társaság kezdetektől intenzív kultúraszervező tevékenységét, amelyről a következőképpen írt:

15 WEISZKIRCHER Károly / Karl WEISSKIRCHER: *A pesti Lloyd évkönyve 1853-ra / Jahrbuch des Pester Lloyd für 1853* (Pest, Pesti Lloyd, 1853), 4.

16 Erre az alapszabály 25.§.-a tér ki: „A könyvek, hirlapok, térképek a egyéb a társaságot illető tárgyak használata, annak helyiségein kívül senkinek meg nem engedtetik.” Vö. ua.

17 Uo., 14.

„Nagy vonzó erőt gyakoroltak a társulat hangversenyei, melyek a legkiválóbb műélvezetet nyújtották. A társulat akkor is értett hozzá, hogy az első művészeket megnyerje; példaként főlemlítjük, hogy Dreyscho[c]k Károly [!]¹⁸, a híres zongoraművész a Lloyd termében is hallatta művészetét és ide jegyezzük egyik hangverseny műsorát az 1855. évből, melyben következő művészek szerepelnek mint közreműködők: Erkel Ferencz, a magyar nemzeti színház első karmestere, Bulyovszky Lila [!], továbbá Benza, Kőszeghi, Füredi, Ellinger és Stoll énekesek, Doppler Ferencz és Károly akkori híres fuvo- laművészek.”¹⁹

A Deutsch által is felsorolt művészek, az újabb forráskutatások eredményeivel kiegészítve egyértelműen az 1850-es évek magyarországi művészeti életének legjelesebb szereplői, elsőrangú zenészek voltak. Különösen Erkel Ferenc neve lehet feltűnő, aki eddigi adataink alapján a Nemzeti Színház és a Filharmóniai Társaság koncertjein kívül az 1850-es években szólístaként vagy kamarazenészként ritkán lépett fel nyilvánosan. A Lloyd-épület számos további koncertnek is otthont adott, köztük a 1857-es magyarországi császárlátogatáson I. Ferenc József császár és Erzsébet császárné előtt is fellépő bécsi születésű zongoraművésznő, Rosa Kastner (1835–1880) egy hangversenyének.²⁰ Wagner zeneműkereskedő a mainzi károsultak javára 1857. december 19-én szervezett jótékonyági koncertet a Lloyd-palota dísztermében, ahol az akkor még csak 16 éves pesti születésű zongoraművész, Eduard Stocker (1841–1913),²¹ Robert Volkmann tanítványa is fellépett.²²

Az előadók, legtöbb esetben a hazai és külföldi zeneélet legjelesebb szereplőinek meghívása egyúttal felveti a koncertek szervezői körének kérdését, amely kapcsán ismét az évkönyvek nyújtanak útmutatást. Az 1853-as évre vonatkozóan igencsak tanulságos a névsor, számos, a zenetörténet-írásból is ismerős név szerepel a tagok listáján. A tiszteletbeli tagok között volt gróf Almásy Móric mellett Liszt

18 Alexander Dreyschock (1818–1869) európai híru cseh zongoravirtuóz.

19 DEUTSCH *Pesti Lloyd*, 70–71.

20 Kastner koncertjét egyértelműen nem az Auróra-kör szervezte, legalábbis erre utal, hogy a hangverseny kezdete déli 12 óra volt. Kastner azonban bizonyosan fellépett egy Auróra valame- lyik estjén is. Vö. *Hölgyfutár* 8/115 (1857. május 20.), 520.

21 Barbara BOISITS: „Stocker, Eduard (1841–1913), Pianist, Musiklehrer und Komponist”, in *Öster- reichisches Biographisches Lexikon*, Bd. 13., Lfg. 61 (2009), 273–274. https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1/S/Stocker_Eduard_1841_1913.xml (utolsó letöltés: 2023. december 8.).

22 A műsoron Beethoven B-dúr triója és Onslow – a 19. században Európa-szerte népszerű – Szextettje szerepelt. Az előadást a lapokban vegyes kritikával fogadták. Míg a *Pester Lloyd* hiányolta Stockernek a darabok előadásához elégtelen érettségét, a *Budapesti Hírlap* leginkább a jótékony célra meghirdetett koncert összegyűlt bevételét kifogásolta. Vö. *Pester Lloyd* 4/286 (1857. december 15.), 3., valamint *Pester Lloyd* 4/291 (1857. december 20.), 3., és *Budapesti Hírlap* 6/291 (1857. december 20.), 2.

Ferenc közeli barátja, báró Augusz Antal, báró Eötvös József író–jogász–országgyűlési képviselő, gróf Fáy András műpártoló és zenei akadémiákat is rendező zeneszerző–író–politikus, a pesti Nemzeti Színház egykori, valamint akkori igazgatója, Simoncsics János és gróf Festetics Leó, a Nemzeti Színház cenzoraként is tevékenykedő Palugyay Imre, a Zenede igazgatója és elnöke, Mátray Gábor és báró Prónay Gábor, valamint a pest-budai rendőrigazgató, Josef Prottmann. A rendes tagok névsorában felfedezhetjük a *Pesth-Ofner Lokalblatt und Landbote* napilap szerkesztőjét, Gustav Birnbaumot, Emich Gusztáv és Heckenast Gusztáv nyomdászokat, Hupf Ágoston zeneszerzőt, Tüköry Sándort, a rendszeresen reuniókat²³ és zenés összejöveteleket tartó Tüköry-sörccsarnok tulajdonosát, illetve a pesti és budai német színházak akkori igazgatóját, Theodor Wittét. Rendes tagok voltak a háztulajdonos Ullmann- és Zitterbarth-család tagjai is, akiknek bérházaiban szintén szerveztek reuniókat.²⁴ E névsor alapján nem meglepő, hogy a Lloyd Társaságban rendezett zeneestélyeken a pest-budai zeneélet elitje megfordult, ahogyan az sem, hogy a társaság lapja, a *Pester Lloyd* jellemzően elsőként értesült a pest-budai zeneélet híreiről.²⁵ E kör szervezésében valósultak meg tehát az ún. Auróra-estélyek.

Az Auróra-estélyek

Bár külön alapszabályuk nem maradt fenn, sőt, feltehetően nem is volt, télen a Lloyd-teremben, nyaranta pedig a budai Császárfürdőben kerültek megrendezésre az „Auróra-estélyek”.²⁶ Az estélyeket szervező körre a sajtóban „Auróra-társaságként”, „Auróra-körként”, „Aurora-Kränzchen”-ként is hivatkoznak, de az Auróra-kör eseményei minden bizonnyal egyet jelenthettek a „Lloyd-terembeli zeneestélyekkel”, vagy a „Lloyd-Kränzchen”-nel is. Az estélyeket úgy tűnik, hogy heti rendszerességgel, szombatoként tartották, a hölgyek kérésére korábbra hozott, este 8 órai kezdettel.²⁷ Eszerint tehát a kórus tagjainak sorában, valamint az eseményeken résztvevők között hölgyek is lehettek.

23 BÉKÉSSY Lili Veronika: „A mindennapok zenéje – reuniók. Koncerthirdetések az 1857-es pest-budai sajtóban”, in KIM Katalin (szerk.), BÉKÉSSY Lili Veronika (szerk. munkatársa): *Zenatudományi Dolgozatok 2019–2020* (Budapest, BTK Zenatudományi Intézet, 2021), 155–172.

24 WEISZKIRCHER *Pesti lloyd évkönyve 1853-ra*, 31–66.

25 BÉKÉSSY Lili Veronika: *Zenei mindennapok és zenei reprezentáció Pest-Budán. A főváros zenei sajtója 1857-ben*. PhD disszertáció, témavezető: Kim Katalin (Budapest, Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem, 2023), 217.

26 A *Localblatt* szerint a Lloyd-estélyeket korábban a Tigris-szálló dísztermében tartották meg. Vö. *Pesth-Ofner Lokalblatt und Landbote* 8/21 (1857. január 27.), 1.

27 *Pester Lloyd* 4/113 (1857. május 17.), 3.; *Pesth-Ofner Lokalblatt und Landbote* 8/255 (1857. november 7.), 1.; *Pester Lloyd* 4/255 (1857. november 7.), 3.

Arról, hogy az Auróra-kör valóban működött kórustársaságként is, a *Pester Lloyd* egy híreből következtethetünk. A császárlátogatás alkalmából a Zenede által rendezett szerenád²⁸ az ő kórusuk is a 200 fős kart erősítette:

„A helyi konzervatórium által a Fenséges jelenlétének tiszteletére rendezendő szerenádrol szóló tegnapi bejegyzéshez hozzá kell tennünk, hogy a konzervatórium tanulóit a »Lloydkränzchen« és a Nemzeti Színház kórusa, valamint a helyi iskolák 19 tanára fogja támogatni, hogy egy lenyűgöző, 200 hangból álló kórust alkossanak.”²⁹

Az Auróra-kör múltja feltehetően egészen friss lehetett, tagjai pedig már bizonyítottak a pest-budai közönségnek, ahogyan arról a *Hölgyfutár* 1857. január végén hírt adott.

„Egy énekesegyletről az Aurora társulatról akarunk szólni, mely közelebb alakult meg fővárosunkban, s mely énekelőadásait a Lloydteremben fogja bizonyos napokon megtartani. E társulat több tagja már egyszer a múzeum egyik hangversenyében szép sikerrel lépett föl, s így reményünk lehet, hogy annak minél több nyilvános élvezetet fogunk köszönhetni.”³⁰

Egyébiránt a társaság tagjainak részletes listája, a társaság alakulási dátuma és működésének feltételei, továbbá az általuk szervezett estek további részletei több esetben bizonytalanok. Műsorlap nem maradt fenn, és a sajtóban is korlátozottan számolnak be ezekről az estekről, ennek ellenére egyéb forrás híján 1857-ben számos fellépőt és programot regisztrálhatunk a magyar és német nyelvű sajtó alapján a mikrohistóriai megközelítés segítségével.

28 BÉKÉSSY Lili Veronika: „Az 1857-es magyarországi császárlátogatás zenei reprezentációja”, in KIM Katalin (szerk.), BÉKÉSSY Lili Veronika – GUSZTIN Rudolf – HORVÁTH Pál (szerk. munkatársai): *Zenetudományi Dolgozatok 2017–2018* (Budapest, BTK Zenetudományi Intézet, 2019), 199–230.

29 „Unsere gestrige Notiz über die zu Ehren der Allerhöchsten Anwesenheit vom hiesigen Konservatorium zu veranstaltende Serenade haben wir dahin zu ergänzen, daß die Zöglinge des Konservatoriums im Vortrage der genannten Musikpielen durch den Chor des „Lloydkränzchen“ und des Nationaltheaters, so wie durch 19 Unterlehrer hiesiger Schulen unterstützt, zu einem imposanten Sängerkhore von 200 Stimmen anwachsen werden.” *Vö. Pester Lloyd* 4/81 (1857. április 9.), 3.

30 *Hölgyfutár* 8/21 (1857. január 27.), 85.

Dátum	Szintér	Program	Előadók
1857.01.27.	Lloyd-terem	[?]	Babette Gundy (ének)
		Deklamationsstücke [?]	Ernest-Schwartz k. a.
		[?]	A pesti Német Színház zenekarának zenészei
		[?]	Auróra-társaság kórusa („Chöre der liebenswürdigen Tafelrunde”)
1857.02.14.	Lloyd-terem	Fuchs [?]: <i>Tausendschön</i> – dal	Ernstné Kaiser Jozefa (ének)
		Magyar dal [?]	
		Henri Vieuxtemps: <i>Fantaisie-Caprice</i>	Bidó Amália (hegedű)
		Delphin Alard: Rondo [?]	
		Deklamation [?]	Stéger k. a.
		Anton Kneifel: „Gebet vor der Schlacht”, 12 fűvös hangszerre	[?]
		[?]	Bignio Lajos (ének)
1857.03.07.	Lloyd-terem	[?]	Babette Gundy (ének); Leopold von Meyer (zongora); Bogya Róza (ének); Karl Nossek (hegedű); Auróra-társaság kórusa („Mitglied der Sängertafelrunde”)
		Franz Rafael: Tenor-solo [?]	A. Frei (ének)
1857.03.28.	Lloyd-terem	„Beethoven-est” Prológus	Theodor Witte
		Ludwig van Beethoven: <i>Leonóra</i> -nyitány nyolc kézre	[két hölgy és két úr?]
		Ludwig van Beethoven: <i>Fidelio</i> – Nagy ária	Babette Gundy (ének)
		Ludwig van Beethoven: <i>Fidelio</i> – Rabok kórusa	Auróra-társaság kórusa
		Ludwig van Beethoven: <i>Adelaide</i> , op. 46	Ellinger József (ének)
1857.04.19.	Lloyd-terem	Gaetano Donizetti: <i>Don Pasquale</i> – Duett	Kőszegi Károly és Benza Károly (ének)
		Gioacchino Rossini: <i>Tolvaj szarka</i> – Buffo ária	Benza Károly (ének)
		Czuczor Gergely: <i>A falusi kis leány</i> – Szavalat	Munkácsi Flóra (ének)

Dátum	Szintér	Program	Előadók
1857.05.16.	Lloyd-terem	Dalok [?]	Johann Baptist Pischek (ének)
		Gioacchino Rossini: <i>Sevillai borbély</i> – Rosina entrée-ja	Babette Gundy (ének)
		Magyar dal [?]	
		Ludwig van Beethoven: <i>Adelaide</i> , op. 46	Miksics k. a. (ének)
		Dal [?]	
		Saphir költeményei	Wallner asszony
		[ének]	Horti úr; Georg Gundy (ének)
		[szavalat?]	Beermann úr
		[zongora]	Jósika báró; Willibald Deutsch; Breisach úr
[tánc]			
1857.10.01. előtt	Lloyd-terem	[zongoraművek]	Leopold Dörfel (zongora)
		[ének]	Fehérvári Mari (ének)
1857.12.02. előtt	Lloyd-terem	dal [?]	Hofbauer k.a. (alt)
		[Franz Schubert?]: <i>Erlkönig</i> – zongorakíséretes szavalat	Haase (szavalat); Gotthard Wöhler (zongora)
		[?]: <i>Éjjeli ábránd</i>	Leopold von Meyer (zongora)
		Arany János: <i>Ágnes asszony</i>	Bulyovszkyné Szilágyi Lilla (szavalat)
		két német és egy magyar dal	Ellinger József (ének)
		operarészlet	Goldschmidt József (ének)
		[?]	Eduard Rappoldi (hegedű)
1857.12.07. előtt	Lloyd-terem	[?]: Trió zongorára, csellóra és klarinéra	Johann Nepomuk Dunkl; két műkedvelő (cselló, klarinét)
		Friedrich Wilhelm Kücken: Dal [?] [?]: Dal	Kőszegi Károly (ének)
		Operarészlet [?] Huber Károly: Magyar dal [?]	Huber Ida (ének)
		két tréfás költemény	Ascher úr (szavalat)
		A szólók között a Thern Károly által vezényelt Auróra-kör zenélt.	

1. táblázat. Az Auróra-kör koncertjeinek rekonstruált programja az 1857-es magyar és német nyelvű sajtó alapján

A különleges Beethoven-esten túl a koncertek repertoárjára a vegyes programszerkesztés volt jellemző, de látható, hogy nagyobb arányban vokális műsorszámok voltak jelen a repertoáron, emellett kamariformációk fordulnak még elő. Feltehető, hogy a program az Auróra-kör kötetlennek tűnő jellege folytán nagyrészt esetlegesen állhatott össze, aszerint, hogy éppen ki volt jelen, és ki kívánt fellépni. A kör egyik aktív szervezője feltehetően Thern Károly zeneszerző, a Nemzeti Zenede egyik tanára lehetett, aki korábban, az 1840-es években a pesti Nemzeti Színház karnagya volt. Az Auróra-körben betöltött szervezői szerepére és karvezetői tevékenységére következtethetünk legalábbis abból az információból, hogy a társaság december 7-i fellépésén ő vezényelte az Auróra-kör zenészeit.

Amennyiben végignézzük a koncertek előadóinak névsorán, láthatjuk, hogy az Auróra-kör estélyein és összejövetelein többször megfordultak a Pest-Budára látogató külföldi vendégművészek, énekesek és hangszeres előadók egyaránt. Ilyen volt például Leopold Dörfel londoni zongoraművész (1857. október 1-e előtt), a cseh Karl Nossek hegedűművész (1857. március 7.), Leopold von Meyer zongoraművész (1857. december 2-a előtt), vagy Johann Baptist Pischek (1857. május 16.) bariton fellépése. Mindemellett a pesti Nemzeti és a pesti és budai Német Színházak énekes és hangszeres művészei is rendszeres fellépői voltak az esteknek. Jellemző, hogy a hangszeres előadók egy alapvetően vokális előadói kör programjába illeszkedtek. A részletek feltárása érdekében a következőkben két koncert, az 1857. március 28-i Beethoven-est, valamint az április 19-én megrendezett Auróra-estély műsorára és sajtórepciójára térünk ki.

Beethoven-est, 1857. március 28.

Az Auróra-kör 1857. március 28-i hangversennyel Ludwig van Beethoven halálának emlékezett, annak 30. évfordulóján. A játszott repertoárról a *Hölgyfutár* mellett a *Pester Lloyd* számolt be részletesen: Beethoven fekete lepellel leborított mellszobra mellett a pesti Német Színház igazgatója, Theodor Witte mondott beszédet. Ezt követően csak Beethoven-kompozíciókat adtak elő: a *Leonóra*-nyitányt nyolckezes változatban (két férfi és két nő), elhangoztak részletek a *Fidelió*ból az Auróra-kör kara, valamint Babette Gundy, a Német Színház művésze előadásában, az *Adelaide* dalt pedig Ellinger József, a pesti Nemzeti Színház művésze énekelte.³¹

31 *Pester Lloyd* 4/69 (1857.03.25.), 3.; *Hölgyfutár* 8/69 (1857.03.26.), 308.

A *Hölgyfutár* újságírója „Euterpé legnagyobb földi gyermekének” tartotta a három évtizeddel azelőtt meghalt Beethovent, a *Pester Lloyd* újságírója pedig génusz-ként hivatkozott a zeneszerzőre.³² Minden bizonnyal az est ünnepélyes jellege folytán maradt fenn több cikk is az eseményről. Az est ünnepélyes jellegére való tekintettel a művészek ingyen vállalták a fellépést.³³ A *Budapesti Hírlap* tudósítójának megjegyzése egyúttal a társaság koncertezési gyakorlatára is rávilágít: „Reméljük, hogy ez alkalommal az ünnep kegyeletdús jelleménél fogva a szokásos vacsora a műelőadások befejezése után következendik.”³⁴ Mindebből a korabeli koncertezési gyakorlatra is következtethetünk, azaz az étkezés és a zenehallgatás ezeken az eseményeken mindenképpen egyszerre, egy időben zajlott, akár Beethoven-művek előadása esetében is, amelyre már a korabeli sajtóban is mesterművekként hivatkoztak.

Auróra-est, 1857. április 19.

Az április 19-én megrendezett Lloyd-estélyről összesen két orgánus számolt be, a *Hölgyfutár* és a *Pester Lloyd*. A rendelkezésre álló anyag alapján a műsornak csak a töredékét sikerült beazonosítani. A Nemzeti Színház művészeit kiemelő *Hölgyfutár* a legérdekesebb műsorszámokként két operarészletet nevezett meg: eszerint Donizetti *Don Pasquale* operájának duettje, valamint a Rossini *Tolvaj szarkájának* buffo áriája hangzott el, előbbi Kószegi Károly és Benza Károly, utóbbi Benza Károly előadásában.³⁵ A *Hölgyfutár* továbbá Munkácsi Flóra szavalatát is dicsérte, amelyet már több alkalommal hallhatott tőle a közönség: Czuczor Gergely *A falusi kis leány Pesten* című versét „művészi naivsággal, és nagy tetszés mellett” adta elő.³⁶

A *Pester Lloyd* beszámolója szerint az április 19-i estély a megszokottakhoz képest kevésbé volt látogatott, de legalább a terem szabadabb mozgást és nagyobb kényelmet biztosított az előadás élvezetéhez. Az újságíró is kiemelte, miszerint „ezúttal főként a Nemzeti Színház tagjai voltak azok, akiknek a közönség az est kellemes szórakozását köszönhette.” A *Lloyd* ugyanazokat a műsorszámokat emelte ki cikkében, mint az egy nappal később megjelent *Hölgyfutár* újságírója, külön kitérve Munkácsi Flóra szavalatára, amelyet a következőképpen jellemezett: „A fiatal művésznő, aki úgy tudta megragadni a nép meghitt hangnemét, mint senki más, ismét pikáns árnyalatokkal és a naiv kecsesség meglepő vonásaival ruházta fel deklamációját.”³⁷

32 *Pester Lloyd* 4/69 (1857. március 25.), 3.; *Hölgyfutár* 8/69 (1857. március 26.), 308.

33 *Budapesti Hírlap* 6/68 (1857. március 24.), 2.

34 *Budapesti Hírlap* 6/70 (1857. március 27.) 2.

35 Az énekesek és az énekelt részletek beazonosítása további alapkutatásokat igényel.

36 *Hölgyfutár* 8/91 (1857. április 22.), 407.

37 *Pester Lloyd* 4/90 (1857. április 21.), 3.

* * *

A zenei mindennapok történetének mikrohistóriai szempontú vizsgálata eddig sosem ismert részletekkel gazdagította a 19. század közepének magyarországi zenekultúrájáról alkotott elképzelésünket. Nem feltétlenül a magyar és német nyelvű sajtó alapján feldolgozott apróadatok rengetegének helyessége, sokkal inkább a tendenciák felrajzolása lehet a reális célunk. Ezáltal láthatunk rá ugyanis azokra a zenetörténeti csomópontokra, amelyeket vizsgálnunk érdemes. A tanulmány ennek egy példáját, a Lloyd-palotában megrendezett Auróra-kör zeneestélyeit vizsgálta, egyetlen év, 1857 eseményeinek vonatkozásában.

Az alapvetően kereskedelmi célból létrejövő Lloyd Társaság egyértelműen összeköthető a pest-budai nyilvános zeneélettel mint annak tevékeny és fontos szervezője. A társaság tagjai az intézményesülő zeneélet kulcspozícióit is elfoglalták: színházi, oktatási intézmények, lapkiadók és nyomdák vezetői, bérház és egyéb vállalkozástulajdonosok, illetve politikusok voltak. Az általuk életre hívott Lloyd-zeneestélyek előadói legtöbbször elsőosztályú zenészek, külföldi vendégelőadók, valamint a hazai zenei intézmények legjelesebb tagjainak számítottak. Bár az estek szervezésének mikéntjéről, a fellépések további részleteiről egyelőre nem tudunk többet, a repertoár és a fellépők listája töredékesen rekonstruálható a magyar és német nyelvű sajtóbeszámolóknak köszönhetően. E beszámolóknak köszönhetően a koncertezés gyakorlatára is ráláthatunk: az étkezés és a zenélés kultúrájának egyidejűségére, részben kötetlenségére.

A korabeli magyar és német nyelvű sajtó, valamint a további primer források összehasonlító elemzése alapján a repertoár, a színterek és az előadók vizsgálatán túl érdemes lesz a jövőben új szempontok alapján vizsgálnunk a 19. század közepének nyilvános pest-budai koncertéletét, részben a Lloyd Kereskedőtársaság példájára alapozva. Ennek mentén a nem-zenei egyesületek és társaságok zenetörténeti jelentőségét is fontos lesz hangsúlyoznunk, amely részben a 19. századi polgárosodó zenei mecénatúra jellemző példája is lehet.

ABSZTRAKT

BÉKÉSSY LILI VERONIKA (HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet)

„Zeng az ének, s fogy a beafsteake.” Az Auróra-kör Lloyd-palotában rendezett zeneestélyeiről

Az elmúlt években Pest-Buda zeneéletének mikrohistóriai módszerrel történő vizsgálata számos új zenei jelenségre irányította rá a figyelmet. Ennek köszönhetően az Auróra-kör működését az új magyar és német nyelvű sajtó szisztematikus feldolgozása alapján vázolhatjuk csak fel. Az Auróra-kör feltehetően 1856-ban alakulhatott, tagjai pedig már bizonyították a pest-budai közönségnek, ahogyan arról a *Hölgyfutár* 1857. január végén hírt adott. Egy későbbi számában a *Hölgyfutár* a következőképpen írta le az esteket: „Ez estélyekben a költészet és próza még mindig karonfogva jelenik meg, t. i. zeng az ének, s fogy a beafsteake.”

Bár külön egyesületi alapszabályuk nem maradt fenn, sőt, feltehetően nem is volt, télen a Lloyd-palota termében, nyaranta pedig a Császárfürdőben kerültek megrendezésre az ún. „Auróra-estélyek”. Az estélyeket úgy tűnik, heti rendszerességgel, szombatonként tartották, melynek hozzávetőleges műsorát egyéb primer forrás hiányában a korabeli sajtó alapján rekonstruálhatjuk. A *Budapesti Hírlap* által „társas vacsorákként” jellemzett estek műsorán Beethoven, Vieuxtemps, Rossini, Donizetti, vagy többek közt Huber Károly művei is elhangoztak, valamint külföldről érkező, Pesten fellépő vendégelőadók is felléptek.

Az előadásban mikrohistóriai nézőpontból mutatom be az Auróra-kör 1857-es tevékenységét a korabeli magyar és német nyelvű sajtó szisztematikus feldolgozására alapozva, a Lloyd-palota rendezvényeit lokális kontextusba helyezve

Tárgyszavak: Budapest, Pest-Buda, nyilvánosság, koncert, koncertélet, egyesület, Lloyd, intézmény, repertoár, sajtó, 19. század.

BÉKÉSSY LILI VERONIKA jelenleg a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának tudományos segédmunkatársa. Zenei mindennapok és zenei reprezentáció Pest-Budán. A főváros zenei sajtója 1857-ben című, Kim Katalin által vezetett és 2023-ban elkészült doktori disszertációjában a magyar és német nyelvű sajtót zenetörténeti szempontból dolgozta fel, és mikrotörténeti szempontból vizsgálta a mindennapok és az ünnepek zeneéletének összefüggéseit. Részt vesz az Osztály kiadványsorozatainak, tudományos publikációinak és adatbázisainak előkészítésében. Kutatási eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon, valamint hazai és nemzetközi publikációkban mutatja be.

ABSTRACT

LILI VERONIKA BÉKÉSSY (HUN-REN RCH Institute for Musicology)

“The song is resounding and the beefsteak sells well.” On the Musical Events Organized by the Auróra Circle at the Lloyd Palace

In recent years, the micro-historical study of the musical life of Pest-Buda has brought to light a number of new musical phenomena. Due to this development, we can present the activities of the Auróra Circle based on a systematic analysis of the contemporary Hungarian and German press, in spite of the absence of the primary sources. The Auróra Circle was established probably in 1856, and the Pest-Buda public soon remarked the activity of its members, as reported in the weekly paper *Hölgyfutár* at the end of January 1857. In a later issue, the paper described the evenings as follows: “In these soirées, poetry and prose still appear arm-in-arm, i.e. the song is resounding and the beefsteak sells well.” Although no statutes of the association have survived – and presumably, none existed – the so-called “Auróra Soirées” were held in the hall of the Lloyd Palace in winter and in the Kaiserbad in summer. We can only partially reconstruct the approximate program of the events that were held probably on a weekly basis, on Saturdays. The evenings, described by the *Budapesti Hírlap* as “social dinners,” featured works by Beethoven, Vieuxtemps, Rossini, Donizetti, and Károly Huber, as well as guest performers from abroad. This paper presents the activities of the Auróra Circle in the year 1857 from a micro-historical perspective, based on a systematic analysis of the Hungarian and German press of the time, and placing the events in the local context of the Lloyd Palace.

Keywords: Budapest, Pest-Buda, publicity, concert, concert life, association, Lloyd, institution, repertoire, press, 19th century.

LILI VERONIKA BÉKÉSSY currently works as a research assistant at the Department of Hungarian Music History of the HUN-REN RCH Institute for Musicology. Her PhD thesis *Zenei mindennapok és zenei reprezentáció Pest-Budán. A főváros zenei sajtója 1857-ben* [Musical everyday life and musical representation in Pest-Buda. The music press of the Hungarian capital in the year 1857], supervised by Katalin Kim and completed in 2023, processes the Hungarian and German-language press from a music historical point of view and examines the connections between the music of both the everyday life and festive occasions from a micro-historical perspective. She is involved in the preparation of the Department’s publication series, scientific publications, and databases. She presents her research results at national and international conferences and in national and international publications.